

SANTA MARIA DE LA PINYA

Resum de Catalunya Romànica

Fotos Josep M. Viñolas Esteva (Veure pinya sota penell)

Situació

L'església de Santa Maria, amb ben pocs elements romànics, centra el poble de la Pinya, cap d'un antic terme municipal, el qual l'any 1970 fou incorporat al nou municipi de la Vall d'en Bas. El poble, al cantó de ponent d'Olot, és situat al costat oriental del Pla, vora la carretera, amb un nucli de cases molt petit ja que la majoria són disseminades.

Mapa: 256M781. Situació: 31TDG542695.

Hom pot arribar a la Pinya agafant la carretera que surt d'Olot en direcció a la Vall d'en Bas. A mà dreta hom trobarà, al cap d'uns 2,5 km després d'haver sortit d'Olot, la carretera que hi porta. (JVV)

Història

El lloc de la Pinya apareix esmentat l'any 958 amb la grafia Pinna en la donació testamentària que els marmessors del difunt comte Guifré II de Besalú atorgaren a favor de la catedral de Girona; tanmateix, poc temps va romandre el susdit lloc sota la possessió de la seu gironina, ja que sabem que l'any 982 un precepte del rei Lotari, concedit en benefici del monestir de Santa Maria de Ripoll, donà a aquest cenobi diverses possessions, entre les quals es troba, l'"alodium quod dicitur Pineda", que havia estat cedit anteriorment, segons l'escriptura, pel prevere Oliba. Amb posterioritat, la propietat d'aquest alou per part del monestir de Ripoll fou corroborada l'any 1011 mitjançant una butlla de confirmació de béns atorgada pel papa Sergi IV, en la qual apareix consignat de bell nou aquest indret sota la forma Pineda.

Fou, doncs, a partir d'aquest moment que el lloc de la Pinya esdevingué definitivament possessió del monestir de Ripoll, la qual li tornà a ésser confirmada encara l'any 1020 en l'acta testamentària del comte de Besalú, Bernat Tallaferro. Nogensmenys, el cenobi de Santa Maria compartí sempre la jurisdicció senyorial de la vila de la Pinya i de la seva parròquia, a partir del segle XI, amb els vescomtes de Bas, ja que es trobava englobada dins llurs extenses possessions territorials.

Fou, doncs, a partir d'aquest moment que el lloc de la Pinya esdevingué definitivament possessió del monestir de Ripoll, la qual li tornà a ésser confirmada encara l'any 1020 en l'acta testamentària del comte de Besalú, Bernat Tallaferro. Nogensmenys, el cenobi de Santa Maria compartí sempre la jurisdicció senyorial de la vila de la Pinya i de la seva parròquia, a partir del segle XI, amb els vescomtes de Bas, ja que es trobava englobada dins llurs extenses possessions territorials.

D'altra banda és constatat documentalment que des de l'any 1011 s'estaven portant a terme obres a l'església de la Pinya, la qual fou consagrada el 1022 per Oliba, bisbe de Vic i abat de Ripoll a instàncies del bisbe de Girona, Pere de Carcassona; segons es desprèn de l'acta de consagració, el bisbe gironí atorgà a l'abadia de Ripoll amb motiu d'aquesta celebració els delmes i les primícies de la parròquia de Santa Maria de la Pinya, "...Et concessit jam dictus Petrus Episcopus decimas et primicias et oblationes fidelium, et quecumque Domino obtulerint fideles qui infra terminos Pinee consistunt ad predictam Ecclesiam et ad monachos Sancte Marie". Al final d'aquesta centúria, en un instrument de donacions expedit pel comte de Besalú Bernat II a favor de l'abadia de Ripoll

l'any 1097, es fa menció com a afrontació territorial de l'alou d'Olot, objecte de cessió, de la "parrochiam Sanctae Mariae quae dicitur Pinea".

Acta de consagració de Santa Maria de la Pinya (17 de gener de 1022)

Oliba, bisbe de Vic, en nom del bisbe Pere de Girona, consagra l'església de Santa Maria de la Pinya i li concedeix els delmes, les primícies i les oblacions dels fidels.

Traducció

"L'any 1022 de l'Encarnació de nostre senyor Jesucrist, cinquena indicció, el bisbe Oliba consagrà l'església en honor de santa Maria, a l'alou de la Pinya, amb l'acord i el manament del bisbe Pere. El dit bisbe Pere concedí a la dita església i per als monjos de Santa Maria els delmes i primícies i oblacions dels fidels i tot allò que els fidels que viuen dins els termes de la Pinya haguessin ofert al Senyor. Això ho concedí el bisbe Pere per amor de Déu i de santa Maria i per a remei de la seva ànima, el dia 16 de les calendes de febrer de l'any 26 del regnat del rei Robert i ho signà amb la pròpia mà, per tal que ningú no gosi inquietar aquesta concessió i donació. Pere bisbe per la gràcia de Déu. Signatura d'Arnau. Signatura de Guandalgot. Signatura d'Acfred. Signatura de Sunyer. Signatura de Guifré. Signatura de Sunifred. Signatura de Fruja sacerdot i monjo que va escriure aquesta concessió i donació el dia i l'any esmentats més amunt."

(Trad.: Jordi Bolòs i Masclans)

Els abats de Ripoll, com a senyors eminents de la Pinya, hi establiren en data indeterminada una batllia de sac, ja que l'any 1252 l'abat Dalmau féu arrendament a favor de Berenguer de Pinya, de la "batllia de sach" de la parròquia de Santa Maria. Al final de la tretzena centúria, en les Rationes decimarum de l'any 1279, es fa esment de l'"ecclesia de Pinna". Així mateix, el temple de Santa Maria de la Pinya figura consignada l'any 1362 en el Llibre verd del capítol de Girona, i també hi és relacionada en els nomenclàtors diocesans del final del segle XIV, on consta com a "Ecclesia parochialis sancte Marie de Pinea".

Ja al segle XV per un document datat l'any 1427 hi ha la notícia que Bernat-Joan de Cabrera, vescomte de Bas, atorgà diversos privilegis als veïns de la parròquia de la Pinya.

Al final del segle XVII, en la relació de parròquies que publicà Francesc Romaguera l'any 1691, figura l'església "Beatae Mariae de Pinea", a la qual apareix ja unida en aquesta referència l'església de Sant Joan dels Balbs.

Sabem per un instrument datat l'any 1719 que l'encarregat de la batllia de sac de la parròquia de la Pinya, anomenat Magí Camps, d'Olot, tingué diversos conflictes amb el seu rector, Francisco de Marcillo, a causa de la col·lecta dels delmes i primícies que satisfieien els parroquians, ja que consta que aquest rector presentà les seves queixes davant l'autoritat eclesiàstica de la província, la qual ordenà, el 17 d'octubre d'aquest any, que el batlle de sac no podia recollir els delmes i els altres censos sense la presència del rector o dels seus delegats, sota la pena de vint-i-cinc lliures barceloneses i excomunió major.

Actualment pocs són els vestigis de l'església romànica d'una nau amb absis semicircular, consagrada l'any 1022 per l'abat Oliba, perquè l'edifici sofrí diverses modificacions en èpoques posteriors. Les reformes més importants tingueren lloc durant el segle XVIII, en què foren adossats alguns afegitons a manera de naus laterals per a capelles i es reféu la façana de ponent, on s'obre l'actual porta d'entrada, amb fornícula i un ull de bou, damunt el qual hi ha incisa la data de 1770. De l'antiga construcció romànica es conserven part dels murs de ponent i de migdia, on hi ha també una porta tapiada, fruit segurament d'una reforma posterior a l'església consagrada per Oliba, ja que el tipus de parament presenta les característiques d'una fàbrica més tardana. A la banda de llevant del temple hi ha adossades al mur les velles escoles i la Casa de la Vila. El campanar, que s'alça al costat nordoest del temple, és una torre octogonal amb obertures i teulat a quatre vessants. L'interior també fou transformat durant la divuitena centúria, i conserva d'aquesta època una pica baptismal que té gravada la data de 1786 i altres molts elements constructius. Fins l'any 1936 hi era venerada una imatge romànica de la Mare de Déu, dita de la Cabeça, que portava una corona del segle XVII; la talla, igual que un teló de fons del monument de Setmana Santa pintat per Carles Panyó, director de l'Escola de Belles Arts d'Olot al final del segle XVIII, foren destruïts i incendiats el 1936. Actualment s'hi venera una imatge d'alabastre, obra de l'escultor Modest Fluvià. (MLIR)

Talla

Com ja hem apuntat, a l'església de Santa Maria de la Pinya abans era venerada una imatge de la Mare de Déu. Se'n conserven només fotografies (a l'Institut Amatller n'hi ha una de l'any 1919 amb

el núm. de clixé C-26042). Durant la guerra civil de 1936-39 la imatge fou cremada, tot i que sembla, segons apunta A. Noguera (1977, pàg. 162), que va desaparèixer al Museu Arqueològic d'Olot l'any 1939.

Era una talla de fusta policromada, la qual duia una corona metàl·lica incrustada al cap, obra del segle XVII.

Tradicionalment era anomenada Maredeu de la Cabeça, a causa de les mides desproporcionades del seu cap, que tenint en compte el conjunt resultava excessivament gros; conseqüentment i per aquest motiu la imatge era advocada dels mals de cap(*)).

Pel que veiem a la fotografia de l'any 1919 la talla es trobava en bon estat de conservació; només al marxapeu i a les columnes que sostenien la cadira la pintura es veia una mica aixecada. En dades més tardanes a la seva execució li foren posats vestits postissos; aleshores les mans foren retocades i també les faccions. Fa l'efecte que es tractava d'un conjunt de factura tosca, fruit d'un treball inhàbil.

La Mare seia damunt una cadira curul coronada per dues petites columnes llises, amb boles als extrems dels muntants frontals. El seient s'aixecava una mica per la part posterior fins al mateix nivell que el coll de les columnes, i servia així de dèbil respall. La figura reposava sobre un coixí estret, mentre que els peus s'aixecaven per damunt un marxapeu ample de base cònica seccionada.

El rostre ample de la Mare era emmarcat per uns cabells que portaven la clenxa al mig; aquests sobresortien mínimament per sota un vel mantell que només en aquesta part del cos era pintat.

Aquesta roba queia rectilínia fins a les espatlles i s'obria, tot envoltant els braços i cobrint els genolls fins gairebé als peus. Per sota duia una túnica de coll rodó. Tant el vel mantell com la túnica eren acabats amb un galó gruixut.

Els colors dels vestits eren els habituals, la túnica era morada i el vel mantell blau.

El Nen seia als genolls de la Mare amb una lleugera inclinació cap a l'esquerra; portava una túnica de coll rodó amb galó, la vora del vestit amb el mateix motiu i un cinturó. No se li veien els peus.

Els braços de la Mare eren enganxats al cos i a l'altura dels avantbraços s'enlairaven per abraçar el fill sense tocar-lo. La seva actitud era de total rigidesa i llunyania. El Nen tenia el braç dret estirat cap a aquest mateix costat amb el palmell de la mà enlaire. L'altra mà tenia una forma com si hagués sostingut la bola del món.

Els rostres matussers dels dos personatges acompanyaven un cos treballat ingènuament, amb una roba que s'adaptava al bloc de fusta que formava el conjunt i que només entre les cames de la Mare es doblegava en un senzill plec poc afortunat. La pintura contribuïa a aquesta sensació d'esbalaiment dels rostres. A. Noguera (1977, pàgs. 162-163) diu que possiblement la policromia fou posterior a la creació de la peça.

La marededéu de la Pinya responia a un tipus corrent en el Pirineu català, i això acosta a un formalisme que situa la peça dins les característiques del tipus ripollès, segons proposa Noguera (1977, pàg. 162). Dins aquesta classificació hi ha, efectivament, uns exemplars pròxims tant geogràficament com formalment; ens referim a les marededéus del Tura d'Olot, la d'Olopte a la Cerdanya i la de Montserrat. Aquests exemples tenen uns trets comuns, i el primer de tots és la relació d'aquests llocs d'on provenen les imatges amb el cenobi de Ripoll. Per aquest motiu A. Noguera proposa unes possibles manufactures influïdes per aquest estil.

En el nostre cas això sembla més patent, ja que aquesta relació és documentada: "... en el testament del comte Bernat Tallaferro de Besalú, al 1020, entre d'altres llocs hom hi anomena l'alou de la Pinya que passà a pertànyer als monjos de Ripoll. Ripoll hi edificà l'església consagrada a Santa Maria i l'any 1022 el bisbe Oliba consagrà el temple en substitució del bisbe de Girona Pere Roger" (Noguera 1977, pàg. 162).

Sembla lògic trobar paral·lels estrets en la composició i forma d'aquestes imatges, que amb més o menys encert eren esculpides, prenent com a model algun exemplar prepotent, com en aquest cas podria haver estat la imatge de la marededéu de Ripoll.

La talla ha estat datada per Noguera al final del segle XII. En una publicació de l'any 1932, *Album Meravella*, hom la data del segle XI; segurament la seva tosca factura feia pensar que es tractava d'una peça de més antiguitat de la que realment semblava tenir. (NPP)